

Małgorzata Brojak-Trzaskowska

Uniwersytet Szczeciński

**ROLA ŚRODKÓW UNIJNYCH
W STYMULOWANIU PROCESÓW ROZWOJOWYCH
W MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTWACH
W POLSCE NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH
PROGRAMÓW OPERACYJNYCH**

1. Wstęp

Na mocy Traktatu z Maastricht ustanowiono następujące cele Unii Europejskiej¹:

a) popieranie zrównoważonego i trwałego postępu gospodarczego i społecznego, w szczególności przez utworzenie przestrzeni bez granic wewnętrznych, umacnianie gospodarczej i społecznej spójności oraz ustanowienie unii gospodarczej i walutowej;

b) potwierdzanie swej tożsamości na arenie międzynarodowej, zwłaszcza przez realizację wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa;

c) umacnianie ochrony praw i interesów obywateli państw członkowskich;

d) rozwijanie ścisłej współpracy w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych;

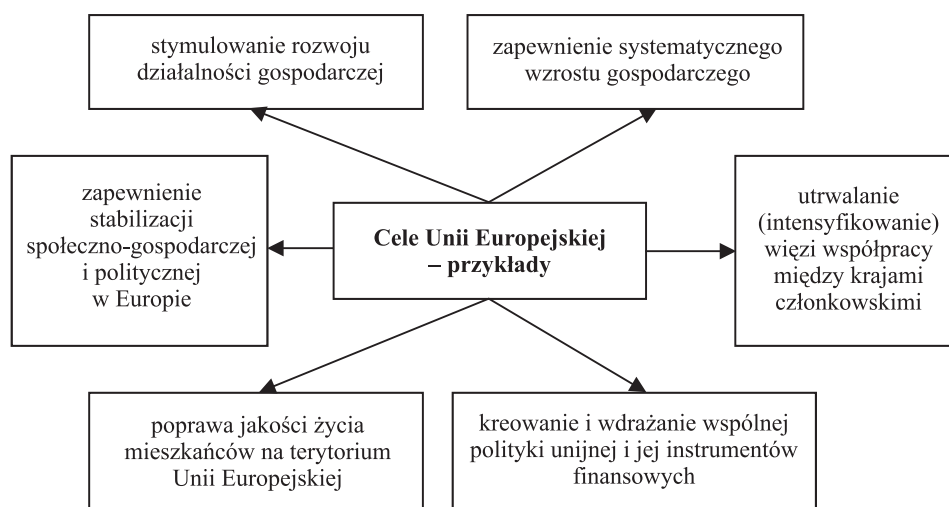
e) pełne zachowanie i rozwój dorobku wspólnotowego.

Wybrane cele Unii Europejskiej zaprezentowano na rys. 1.

Cele te mają odzwierciedlenie m.in. w programach operacyjnych. Należy przy tym zauważyć, iż z punktu widzenia przedsiębiorców istotną rolę odgrywają następujące programy operacyjne: Infrastruktura i Środowisko, Innowacyjna Gospodarka (PO IG), Kapitał Ludzki (PO KL), Rozwój Polski Wschodniej, a także Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Regionalne Programy Operacyjne. Tematyka artykułu, a także jego ograniczenia objętościowe determinują konieczność zawężenia zainteresowań badawczych do dwóch programów, tj. PO IG i PO KL.

Dynamizm przemian społeczno-gospodarczych, które charakteryzują zarówno Polskę, jak i całą Unię Europejską, a w szczególności nowe wyzwania związane ze

¹ Artykuł B *Traktatu o Unii Europejskiej*, Maastricht 7 lutego 1992 r.

Rys. 1. Podstawowe cele Unii Europejskiej

Źródło: opracowanie własne.

wzrostem znaczenia postępu techniczno-technologicznego, zaostrzeniem się walki konkurencyjnej i rosnącą skalą potrzeb to czynniki powodujące wzrost znaczenia wiedzy, informacji i innowacji w funkcjonowaniu przedsiębiorstw, a zwłaszcza w kreowaniu procesów rozwojowych determinujących przetrwanie współczesnych organizacji gospodarczych.

Jednym z najważniejszych unijnych programów społeczno-gospodarczych jest strategia lizbońska, stanowiąca program długofalowych reform i zmian strukturalnych oraz zakładająca przekształcenie Unii w najbardziej konkurencyjną i dynamiczną gospodarkę w skali światowej, opartą właśnie na wiedzy i innowacyjności. Polska, jako pełnoprawny członek Unii Europejskiej, powinna aktywnie uczestniczyć w tym procesie. Eliminowanie czynników ograniczających aktywność innowacyjną w Polsce stanowi jedno z najistotniejszych założeń Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007-2013, a także innych dokumentów strategicznych². W dokumencie tym podkreśla się w szczególności znaczenie budowy konkurencyjnej gospodarki opartej na nauce i przedsiębiorczości, co jest zbieżne z głównym założeniem strategii lizbońskiej. Zatem podjęta problematyka badawcza nie tylko jest istotna ze względów poznawczych, lecz także ma wymiar pragmatyczny. Wybór tematu był podyktowany przede wszystkim jego aktualnością, a także znaczeniem z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego kraju.

² Por. *Krajowy program reform na lata 2005-2008 na rzecz realizacji strategii lizbońskiej*, Warszawa 2005; *Narodowe strategiczne ramy odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006.

2. Przybliżenie ogólnej sytuacji gospodarczej MŚP

Wyniki badania kondycji sektora MŚP przeprowadzonego przez PKPP Lewiatan wskazują, iż zapotrzebowanie na dobra (usługi) na rynku polskim nie jest jeszcze istotną barierą w funkcjonowaniu małych i średnich firm³. MŚP to przedsiębiorstwa będące filarem polskiej gospodarki, gdyż stanowią 99,83% ogólnej liczby podmiotów gospodarczych. Ponadto, małe i średnie przedsiębiorstwa zatrudniają 60% pracujących w sektorze przedsiębiorstw i mają 60% udział w przychodach sektora podmiotów gospodarczych. Charakteryzują się wyższą rentownością obrotu niż duże przedsiębiorstwa. Mają jeszcze jedną właściwość – w okresie kryzysu na światowych rynkach finansowych oraz osłabienia koniunktury gospodarczej na świecie ich właściciele są optymistami. Jeszcze we wrześniu 2008 r. prawie 75% MŚP planowało wzrost przychodów, ponad 70% oczekiwało wzrostu zysków, 1/3 uważała, że ich udziały w rynku wzrosną, ponad 40% planowało inwestycje, a prawie 40% – wprowadzenie nowych produktów i usług na rynek⁴. Dane Głównego Urzędu Statystycznego dotyczące wyników przedsiębiorstw, mimo że są także bardzo dobre, to jednak wskazują na pierwsze symptomy osłabienia gospodarczego. Po pierwsze, od początku 2008 r. dynamika kosztów jest wyższa niż dynamika przychodów, co wynika ze wzrostu wynagrodzeń, które rosną znacznie szybciej niż koszty przedsiębiorstw ogółem. Ponadto, przedsiębiorstwa wydają także znacznie więcej na usługi obce. Drugą oznaką osłabienia gospodarczego jest malejąca liczba przedsiębiorstw osiągających dodatnie wyniki finansowe, trzecią zaś – zwiększanie się wartości straty netto ponoszonej przez badane przedsiębiorstwa. Czwartym zjawiskiem jest spadek liczby przedsiębiorstw, które eksportują swoje produkty (usługi), oraz obniżenie się udziału przychodów z eksportu w przychodach ogółem. Z przeprowadzonych badań wynika, że od 2006 r. prawie połowa MŚP osiąga wyższe przychody ze sprzedaży niż w latach poprzednich. Prawie połowa wykazuje również systematyczny wzrost zyskowności. Maleje przy tym liczba tych MŚP, które tracą udziały w rynku. Coraz większa liczba przedsiębiorstw inwestuje w rzeczowy majątek trwały. Do 2007 r. małe i średnie podmioty wyraźnie działały w krótkim horyzoncie czasowym – wykorzystywały maksymalnie posiadane zasoby i dopiero wówczas realizowały przedsięwzięcia inwestycyjne. Jednocześnie badane przedsiębiorstwa nie wykazywały większego zainteresowania wprowadzaniem na rynek nowych produktów. Innowacjami jako narzędziem do budowania pozycji konkurencyjnej interesował się mniej niż 1% podmiotów, a podstawową strategią konkurowania stanowiła cena. Wyniki badania wskazują na zmianę strategii małych i średnich firm. Znacznie większe znaczenie w budowaniu ich pozycji konkurencyjnej na rynku mają dzisiaj jakość, specjalizacja, umiejętność dopasowywania produktów i usług do potrzeb klientów. Przedsiębiorcy są znacznie bardziej zainteresowani inwestowaniem, przy czym in-

³ Por. *Monitoring kondycji sektora MŚP. Raport PKPP Lewiatan*, Warszawa 2008, http://www.pkpplewiatan.pl/?ID=161424&article_id=220546 (pobrano 14.12.2008).

⁴ Tamże.

westują coraz więcej w nowe technologie. 86,8% badanych podmiotów gospodarczych opiera działalność bieżącą i rozwojową na środkach własnych. MŚP wskazują również, że ciągle istnieje problem braku pracowników oraz zbyt szybko rosnących wynagrodzeń. Nieplanowany wzrost płac dotyczył najczęściej wysoko wykwalifikowanych pracowników fizycznych (64,4% wysoko wykwalifikowanych pracowników fizycznych dzięki groźbie odejścia z pracy wywalczyło sobie płacę wyższą niż uprzednio zaplanowano na dane stanowisko). Mali i średni przedsiębiorcy uważają, że rząd musi skoncentrować swoje działania na obniżeniu kosztów pracy. Na kolejnych miejscach MŚP wskazują podatki – brak jednoznaczności i przejrzystości w systemie podatku VAT, brak jednoznaczności i przejrzystości w systemie podatku dochodowego od działalności gospodarczej oraz, na czwartym miejscu, ciągle zbyt wysokie podatki od działalności gospodarczej. Ważną barierą rozwoju jest także nieelastyczne prawo pracy. Kolejną przeszkodą są procedury administracyjne, które podnoszą koszty działania przedsiębiorstw i ograniczają ich możliwości rozwoju, a także brak możliwości stosowania elastycznych form zatrudnienia oraz postępująca dekapitalizacja infrastruktury. Na liście czynników, które negatywnie wpływają na sytuację ekonomiczną i możliwości rozwojowe MŚP, znalazła się także konkurencja ze strony szarej strefy.

Przedstawiony 30.11.2008 r. przez premiera D. Tuska program naprawczy zawiera m.in.: gwarancje dla kredytów międzybankowych, wzrost limitu poręczeń i gwarancji mający dać przedsiębiorstwom większy dostęp do kredytów, podwyższenie ulgi inwestycyjnej dla nowo zakładanych przedsiębiorstw, zaliczanie do kosztów uzyskania przychodów wydatków na prace badawcze, znoszenie barier dla inwestycji infrastrukturalnych, uproszczenie procedur aplikowania o środki z funduszy unijnych, a także wprowadzenie procedury zaliczkowania projektów unijnych⁵.

Należy zauważyć, iż nie ma jednak propozycji dotyczących wyeliminowania najważniejszych barier rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw – obniżenia popłaćcowych kosztów pracy, istotnych uproszczeń w systemie podatkowym, uelastycznienia prawa pracy oraz stworzenia możliwości stosowania elastycznych form zatrudnienia.

3. Ogólna charakterystyka wybranych programów operacyjnych

Głównym celem PO IG jest bezpośrednie wspomaganie działalności innowacyjnej przedsiębiorstw, ale również wspieranie instytucji otoczenia biznesu oraz jednostek naukowych. Przedmiotem wsparcia zostaną objęte różnorodne przejawy aktywności innowacyjnej przedsiębiorstw, a więc zarówno innowacje produktowe czy procesowe, jak i organizacyjne oraz marketingowe.

W ramach analizowanego programu będą realizowane projekty w następujących obszarach⁶:

⁵ Tamże.

⁶ <http://www.mrr.gov.pl/ProgramyOperacyjne> (pobrano 26.11.2008).

1) badań i rozwoju nowoczesnych technologii – celem pierwszej osi priorytetowej jest zwiększenie znaczenia sektora nauki w gospodarce przez realizację prac badawczo-rozwojowych w kierunkach uznanych za priorytetowe dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju;

2) infrastruktury sfery B + R – celem drugiej osi priorytetowej jest wzrost konkurencyjności polskiej nauki dzięki konsolidacji oraz modernizacji infrastruktury naukowo-badawczej i informatycznej najlepszych jednostek naukowych działających w Polsce;

3) kapitału dla innowacji – celem trzeciej osi priorytetowej jest zwiększenie liczby przedsiębiorstw działających na bazie innowacyjnych rozwiązań.

PO KL stanowi odpowiedź na wyzwania strategii lizbońskiej, w szczególności przez realizację działań na rzecz zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej Europy, a także dzięki temu stworzenia z niej bardziej atrakcyjnego miejsca do podejmowania pracy, rozwijania kapitału ludzkiego i społecznego w celu lepszego wykorzystania zasobów pracy (aktywizacji zawodowej społeczeństwa) i zwiększenia konkurencyjności gospodarki, a także zwiększenia skuteczności działania administracji publicznej.

4. Rola PO IG w inicjowaniu przedsięwzięć rozwojowych w polskich przedsiębiorstwach na przykładzie MŚP

PO IG ma na celu zwiększenie stopnia innowacyjności polskiej gospodarki, a także konkurencyjności polskiej nauki, zintensyfikowanie współpracy naukowo-biznesowej w kierunku zapewnienia wzrostu zastosowań osiągnięć nauki i techniki w praktyce gospodarczej. Program ten i możliwości, jakie stwarza, stanowią istotne źródło zdynamizowania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw.

W procesie budowy potencjału konkurencyjnego współczesnych przedsiębiorstw niezwykle ważną rolę odgrywają zasoby niematerialne. Obecnie miarą konkurencyjności przedsiębiorstw, a także całej gospodarki jest przede wszystkim zdolność do generowania i wdrażania innowacji, których filarem powinno być zarządzanie oparte na wiedzy. Wynika to z tego, iż wiedza i innowacje uznawane są za główne komponenty kreowania wyróżniających kompetencji. Wymogi strategii lizbońskiej determinują konieczność przechodzenia od gospodarki tradycyjnej do gospodarki opartej na wiedzy, w tym tworzenia społeczeństwa informacyjnego, budowania systemów innowacji, liberalizacji i integracji całego sektora usługowego, stymulowania rozwoju przedsiębiorczości, a także zmiany modelu społeczeństwa, na poziomie zarówno całego kraju, jak i poszczególnych regionów.

5. Rola PO KL w stymulowaniu rozwoju zasobów ludzkich w małych i średnich przedsiębiorstwach w Polsce

Celem głównym PO KL jest wzrost zatrudnienia i spójności społecznej przez: wzrost poziomu aktywności zawodowej, zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego, poprawę zdolności adaptacyjnych pracowników i przedsiębiorstw do zmian

zachodzących w gospodarce, upowszechnianie edukacji na każdym etapie kształcenia z równoczesnym zwiększeniem jakości usług edukacyjnych i ich silniejszym powiązaniem z potrzebami gospodarki, a także zwiększenie potencjału administracji publicznej w zakresie opracowywania polityki i świadczenia usług wysokiej jakości⁷.

Funkcjonowanie współczesnych przedsiębiorstw w turbulentnym otoczeniu wywołuje konieczność uelastyczniania zarządzania, w tym w sferze zasobów ludzkich, co wyraża się m.in. w stosowaniu elastycznych form zatrudnienia i czasu pracy, zapewnieniu współdziałania pracowników w zarządzaniu, kształtowaniu klimatu innowacyjno-partycypacyjnego, tworzeniu systemu ocen pracowników pozostającego w ścisłym związku z doskonaleniem przedsiębiorstwa, zapewnieniu elastyczności rozwoju zawodowego, budowaniu kompleksowego systemu rozwoju zasobów ludzkich, a także we wdrażaniu w przedsiębiorstwie instrumentów zarządzania wiedzą i skutecznego systemu motywacyjnego, który powinien: (1) tworzyć warunki, w których pracownicy będą identyfikowali własne cele z celami przedsiębiorstwa, (2) uwzględniać zróżnicowanie motywacji do pracy, (3) zakładać konieczność przydzielania pracownikom takich zadań, które będą dla nich wyzwaniem, ale jednocześnie jasno określonych, tak by pracownicy wiedzieli, czego się od nich oczekuje, a także możliwych do zrealizowania.

Podsumowując, należy stwierdzić, iż współczesne przedsiębiorstwa, które chcą przetrwać, a nade wszystko rozwijać się, powinny wyzwalać u pracowników zdolności do twórczego myślenia i działania, zarówno indywidualnego, jak i zespołowego. Organizacje takie powinny tworzyć system rozwoju pracowników, który będzie umożliwiał systematyczne doskonalenie ich kompetencji. Jednocześnie system zarządzania musi być zorientowany na decentralizację (współdziałanie pracowników w procesie zarządzania), samokontrolę pracowników lub zespołów pracowniczych, zapewnienie skutecznego funkcjonowania systemu informacyjnego oraz eliminowanie barier pozyskiwania, akumulowania i wykorzystywania wiedzy. Wynika stąd, iż pracowników, potencjał tkwiący w ludziach, ich umiejętności i zdolności należy utożsamiać z najcenniejszym zasobem każdej organizacji. Z punktu widzenia możliwości uzyskania przewagi konkurencyjnej konieczne jest przy tym łączenie koncepcji organizacji uczącej się z koncepcją organizacji inteligentnej, ponieważ sama wiedza, bez umiejętności jej praktycznego zastosowania, z pewnością owej przewagi nie zapewni. W świetle powyższych uwag należy zauważyć, iż istotną rolę w kreowaniu procesów rozwojowych w małych i średnich przedsiębiorstwach może odegrać PO KL.

6. Podsumowanie

Sukces współczesnych przedsiębiorstw w dużej mierze zależy od poziomu ich innowacyjności, a także umiejętności szybkiego wdrażania niezbędnych zmian. Przedsiębiorstwa, które chcą sprostać wymogom przyszłości, chcą przetrwać, a nade wszyst-

⁷ Tamże.

ko rozwijać się, powinny stworzyć warunki do wdrożenia koniecznych usprawnień w różnych obszarach funkcjonowania.

Podsumowując dotychczasowe rozważania, należy stwierdzić, iż środki pozyskiwane z Unii Europejskiej mogą stanowić istotne źródło finansowania działalności rozwojowej przedsiębiorstw. W przypadku PO IG rozwój ten jest możliwy m.in. przez: prowadzenie działalności badawczo-rozwojowej i upowszechnianie jej wyników, wprowadzanie nowych lub udoskonalonych produktów czy technologii⁸, realizację działań na rzecz wdrożenia wzorów użytkowych i przemysłowych, realizację nowych projektów inwestycyjnych mających na celu tworzenie nowych miejsc pracy. Z kolei w przypadku PO KL procesy rozwojowe w przedsiębiorstwach wiążą się przede wszystkim ze szkoleniami, zarówno ogólnymi, jak i specjalistycznymi, a także doradztwem dla przedsiębiorców, realizacją projektów na rzecz zwiększenia zdolności adaptacyjnych przedsiębiorstw, działaniami na rzecz upowszechniania zachowań twórczych i innowacyjnych oraz opracowywaniem i wdrażaniem innowacyjnej strategii działania.

Literatura

<http://www.mrr.gov.pl/ProgramyOperacyjne> (pobrano 26.11.2008).

Krajowy program reform na lata 2005-2008 na rzecz realizacji strategii lizbońskiej, Warszawa 2005.

Monitoring kondycji sektora MŚP. Raport PKPP Lewiatan, Warszawa 2008, http://www.pkpplewiatan.pl/?ID=161424&article_id=220546 (pobrano 14.12.2008).

Narodowe strategiczne ramy odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006.

Traktat o Unii Europejskiej, Maastricht 7 lutego 1992 r.

THE ROLE OF EU FUNDS TO STIMULATE DEVELOPMENT PROCESSES IN SMALL- AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN POLAND

Summary

The article is on selected issues of external funding for the development of small- and medium-sized enterprises in Poland, with particular emphasis on operational programmes. Due to the limited framework of volumetric studies, the considerations about the development processes were focused on the issue of activation of innovative activity, as well as the development of human resources.

⁸ Istnieje przy tym możliwość skorzystania przez małe i średnie przedsiębiorstwa z dofinansowania w ramach Funduszu Kredytu Technologicznego.